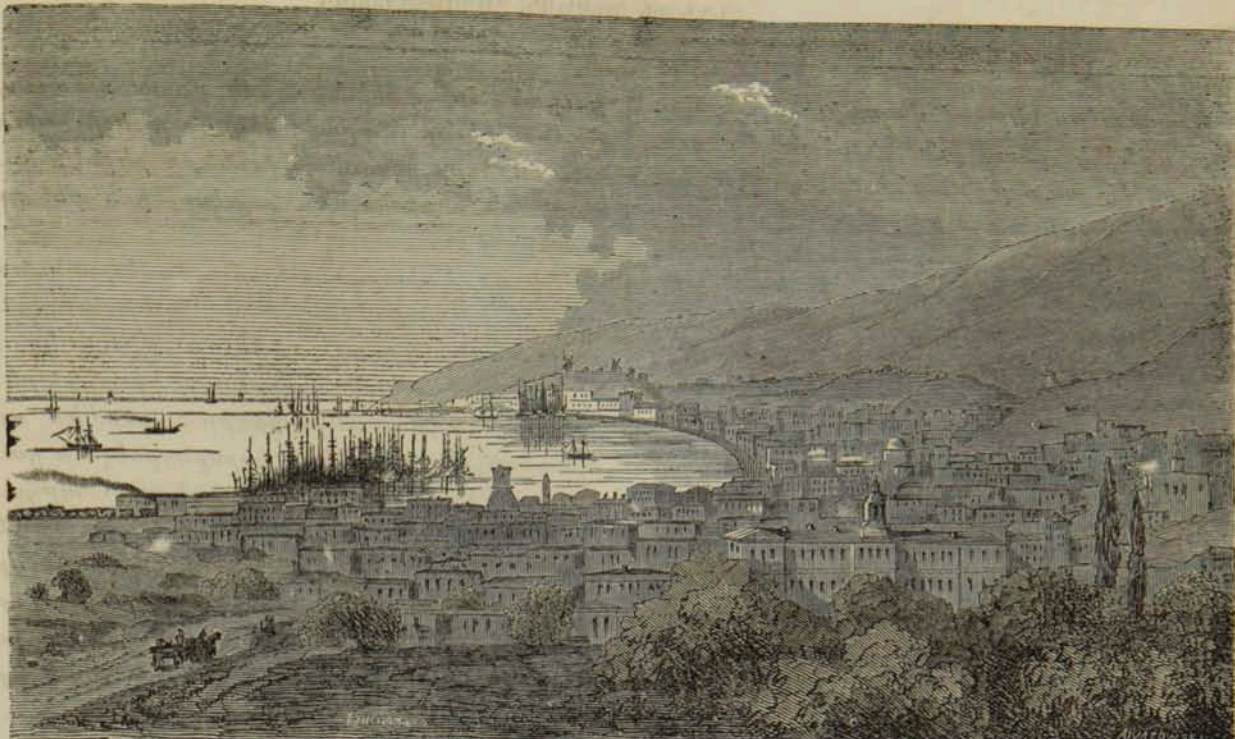

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

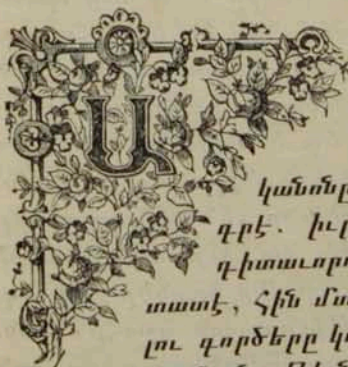
Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ.

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԱԶԳԱՅԻՆՔ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Ա. Ռ. Ա. Ք. Ի. Ն. Ի. Ո. Յ. Ն. Ո. Ի. Ռ. Ի. Ա. Գ. Ի. Ծ. Բ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ 241, 253.)

մէն տարի ընդհանրապէս, եւ ամէն ամիս մասնաւորապէս, իւր վարուց կանոնը առաջուց կգրծագրէ. իւր վիճակը կքըննէ, դիտաւորութիւնները կհաստատէ, հին մտքերը կշրտկէ, ընելու գործերը կորոշէ, ժամանակին գործածութիւնը կսահմանէ . . . առաջուց կորոշէ թէ ինչ հնարքով այս ինչ մոլութիւնը վրայէն պիտի վերցընէ, այն ինչ տաղանդը ձեռք պիտի բերէ, այն ինչ սխալը պիտի շրտկէ: Ասոր կըսէ ինքը՝ հաշիւ

ները փակել, եւ ըրած դաշնադրութիւնը պատկառելի պայմանագիր մը կգառնայ:— Ամէն առաւօտ արթըննալուն պէս՝ առաջին բանը գործը այս է որ կըսէ ինքն իրեն թէ «Տեսնեմք այսօր մինչեւ ո՞ւր կրնամ հասցընել առաքինութիւնը, եւ ո՞րչափ կրնամ ազատ մնալ տկարութիւններէ»: Ամէն իրիկուն ցորեկուան վարքը աչքէ կանցընէ, միտքը կըբերէ զրուցած խօսքերը, ըրած գործերը, խորհած բաները, փառք կուտայ Աստուծոյ որ նոցա յարգը կճանչնայ. յետոյ հանգիստ քուն կլինի՝ հաստատ կերպով միտքը գրած որ երկրորդ օրը աւելի առաքինի լինի, կամ այն օրուան չափ պակասութիւն չգործէ:

Պատուաւոր կերպով վարուիլը իրեն համար գրեթէ բնութիւն գարձած է, ուստի գրեթէ առանց մտածելու այնպէս կը վարուի:

Շահու կամ հաւատարմութեան վերաբերեալ գործերուն մէջ այնպէս փափուկ՝ այնպէս անարատ է որ ոչ երբէք անհաւատարմութեան շուքն անգամ ունեցած է: Այս կողմանէ մտածելն անգամ՝ թէ կրնայ սոսկ փորձութիւն մը ունենալ՝ իրեն ցածութիւն կհամարի: — Տուած խօսքերը անփոփոխ պահելու համար՝ վերջին աստիճանի զգուշաւոր է: Ուրիշներէն ալ խօսք առած ատենը լաւ ուշ կզընէ որ նոքա չափէն աւելի իրենց շահէն չհեռանան. եւ թէ որ յանկարծ սրխալին, նա նոցա արթուն պահապանն է իւր անձին դէմ:

Մեր Առաքինին վեհանձնութիւնը իրեն զբօսանք մը դարձուցած է. այնչափ կսիրէ այս լաւութիւնը որ առանց ուրիշ փոխարէնի սպասելու՝ միայն անոր գործադրութեամբը կը զուարճանայ: — Իստասիրտ, ազաճ եւ խարդախ մարդուն մէկը որ մը ելաւ ըսաւ իրեն թէ « Գու բարեսրտութիւնդ եւ անշահասիրութիւնդ կեղծաւորութիւն ու կրօնամոլութիւն է »: Պատասխանեց Առաքինին. « Գեղի ո՞վ ըսաւ թէ իմ միտքս բարի գործ մը ընել էր. քու զուարճութիւնդ է զմարդիկ խաբել, չարչարել, հալածել. իմ զուարճութիւնս ալ է անոնց աղէկութիւն ընել: Ամէն մարդ իրեն ախորժակն ունի. ես ալ իմ ախորժակիս ետեւէն կլինիմ՝ առանց մտածելու անոր համար առնելու վարձքս, նաեւ առանց պնդելու թէ իմ ախորժակներըս քու կրններէդ վեր են »: — Աղէկութիւնը ժպտելով կգործէ, երբեմն նաեւ այնպիսի թեթեւութեամբ ու վեր ի վերոյ կերպով մը՝ որով աշխարհասէր մարդը կջանայ իւր մոլութիւնը արդարացընել:

Իւր գործերուն մէջ ալ նոյն գեղեցիկ բարեկարգութիւնը կպահէ՝ ինչ որ իւր մտածութեանցը մէջ: Ըրած ծախքը՝ մեծ բաներու մէջ խնայութեամբ է: Բոքը բաներու մէջ վեհանձնութեամբ: Ոչ երբէք կտեսնես վրան այն կոտրատածքները որ աւելի անպատիւ կընեն զմարդ. քան թէ պատիւը կաւելցընեն: Իրեն մեծութիւն կհամարի նա՝ ունեցած պարտքերը ճիշդ ու ատենին վճարելը, ծախքերը չափաւորելը, եւ առած բաները խոհմութեամբ գործածելը: — Ունեցած հարստութենէն պակաս է դրսէն երեւ

ցուցած ճոխութիւնը, իսկ ըրած առատաձեռնութիւնը՝ հարստութենէն աւելի: Շատ անգամ իւր զուարճութիւնները բերնէն կը կտրէ որ ուրիշներուն աղէկութիւն ընելու բանեցընէ:

Թէ որ ձախորդութեամբ մը եկամուտը պակսի, առանց սուտ ամօթի՝ ունեցած կարողութեանը կյարմարցընէ, եւ միտքը կզընէ որ եթէ անով կորսնցընէ իւր բարեկամները կամ ճանչւորները, չարժեք որ այնպիսի բարեկամները կորսնցընելուն ցաւի: — Մեծութեան ատենը խոնարհ, արհամարհանաց ատենը կտրիճ, նուաստութեան ատեն անգամ փափկասիրտ ու զգուշաւոր լինելով, ունեցած վայելմունքէն կչափէ իւր հարստութիւնը. եւ այնքան վայելմունք ու զուարճութիւն ծարել գիտէ ինքն իրեն որ եթէ բոլոր մարդիկ ալ ուզեն զանոնք ձեռքէն աւնուլ՝ չեն կրնար:

Իւր միջակ վիճակէն դոճ է, վասն զի առաջուց հաշիւ ըրած է անոր թէ վնասները եւ թէ օգուտները. եւ իւր բաղձանքներուն ու կարողութեանը մէջ գեղեցիկ հաւասարութիւն մը գրած լինելով, աշխատանքին ու թուլութեանը մէջ կատարեալ հաւասարակշռութիւն կպահէ, եւ այնպիսի ծախքեր ոչ երբէք կընէ որ յետոյ իրեն զղջալու եւ ցաւելու պատճառ լինին:

Առաքինին բարձրանալու ջանք չունի չէ. բայց այնչափ քաջասիրտ է որ հասարակ ժողովրդեան աղտոտ ճամբան բռնելը՝ իրեն ցածութիւն կհամարի: Մեծամեծ մարդկանց թողուցած ամայի շաւիղներէն կը քայլէ, եւ քաջութեան ու առաքինութեան ճամբով բաղդին հասնելու կաշխատի: Եթէ հասնի, կնայի որ արժանի լինի անոր. եթէ չկարենայ, նա իւր միտքարանքը առաջուց պատրաստած է: — Աստիճանին եւ կամ հարստութեան աւելնալովը ի՞նչ առաւելութիւն կրնայ գալ իւր անձնական երջանկութեանը: Արդէն հարկաւոր եղած վայելքը ունի. եւ ոչ շքեղութեան պատրանքը, ոչ ցուցամոլութեան ունայնութիւնը չեն կրնար զինքը մխիթարել: — Եթէ նա իւր ախորժակին նայէր, ազատութիւնը վեր կզընէր քան ըզփառքը, խաղաղութիւնը քան զշահը, հանգստութիւնը քան զբաղմունքը, գեղը քան զքաղաքը, եւ առանձնական կենաց անմեղութիւնը քան զհրապարակական կենաց հրապուրանքը: — Այս ազատութիւնն ու անկախութիւնը այնչափ մեծ բանի տեղ կզնէ որ

կարող է ըսել Կարգեսիրտին պէս՝ թէ «Թագաւոր մը չկայ այնչափ հարուստ որ կարող լինի անոնց գինը վճարել ինձ»։ Բայց իւր պարտքին այն աստիճանի հնազանդ ու հպատակ է որ հարստութեան հրապուրանքէն ամենեւին չվախնար, եւ նոյն պարտքին ուժովը՝ կնայի որ միշտ օգուտ ընէ ուրիշի։ — Փառք ըսածդ՝ իրեն համար արհամարհելի բան մը չէ, եւ արդար ճամբով փառք վատրկելու ամենեւին անհոգութիւն չընէր. բայց այն փառքը իւր ոչ գլխաւոր նպատակն է եւ ոչ վարձատրութիւնը. մարդկային ազգին ծառայութիւնն եւ աղէկութիւնն ընելն է նորա ճշմարիտ փառասիրութիւնը. բայց նորա միտքը աւելի բարձր, աւելի հեռուն կը նայի. նորա աչքը այս աշխարհիս սահմանէն դուրս ալ կձգտի, եւ կսպասէ որ մարդկային հաւանութենէն շատ գերազանց հաւանութիւն մը ընդունի . . .

Եթէ մեր Առաքինին փափաք ցուցնէ երբեմն բարձր պաշտօնի մը հասնելու, միայն անոր համար է որ աւելի շատ մարդու հասնի իրեն բարեգործութիւնը. բայց միտքը դրած է համեստութեամբ՝ թէ ուրիշներն ալ կրնան իրեն չափ նոյն պաշտօնը կատարել։ Այս երջանկութիւնը շատ մեծ բանի տեղ կընէ. սակայն այս գովելի փառասիրութեամբ նա այնչափ սաստիկ վառուած չէ որ եթէ նախախնամութիւնը չկամենայ զինքը իւր աղէկութիւններուն գլխաւոր մատակարարներէն մէկն ընել, սիրտը ցաւի ու տրտմի։ Կրնայ լինել որ ընդարձակ իշխանութեան մը ձեռք զարնելու համար մինչեւ գլուխն ալ դնէ, ինչպէս որ հայրենեացը համար կեանքը տալու պատրաստ է. բայց գնեմք թէ այն իշխանութեան չհասնի, այն ատենն ալ ինքը կուրախանայ՝ անձնական հանգրստութեանը համար։ — Եթէ շատ մարդկանց չկարենայ ընել աղէկութիւնը, քանի մը հոգւոյ կրնէ։ Յանցանքը ուրիշներուն է՝ թէ որ ագիտութեամբ, նախանձով կամ շահասիրութեամբ հեռացրեն զինքը այնպիսի պաշտօններէ՝ որոց մէջ կարող էր աւելի աղէկութիւն ընել։ Իւր փառասիրութիւնը սաստիկ շարժած ժամանակն ալ սրտանց կրննդրէ յԱստուծոյ որ հեռու պահէ զինքը ամէն տեսակ իշխանութենէ՝ թէ որ անով ուրիշներու երջանկութեան պատճառ պիտի չլինի։

Թէպէտեւ ամենեւին իշխանութիւն ալ չունենայ, իւր գեղեցիկ յատկութիւններովը մեծ ազդեցութիւն ունի նա քովիններուն

վրայ. իսկ հեռաւորներուն՝ ամար ամենեւին հոգը չէ թէ արդեօք ինչ կմտածեն վրան։ — Նա իւր երջանկութիւնը ուրիշներուն ծուռ կարծիքին գերին չընէր. եւս առաւել կըզգուշանայ որ իւր երջանկութիւնը նոցա կամքէն կախում չունենայ։ Ի՞նչ փոյթն է իրեն՝ եթէ բոլոր աշխարհը ալ խեղճութեան մէջ կարծէ զինքը, թէ որ ինքը նոյնպէս չհամարիր, եւ թէ որ ինքը գոհ է իւր վիճակէն։

Այսպէս մտածելով ազատ կմնայ նա այն ցած շողորթութութիւններէն, այն ողորմելի անհանգստութիւններէն՝ որովք փառասէր մարդը ինքզինքը անպատիւ կընէ։ Հոգը չէ ամենեւին հաճոյանալ այն մարդուն որ մէկ այցելութեամբ մը, մէկ բարեւոյ մը, կամ մէկ կուսակցութեան հոգւով մը դատաստան կկտորէ իւր վրայ. եւս առաւել չկամենար հաճոյանալ այն մարդուն որ իւր խելքը կը բանեցընէ անիրաւութիւն եւ բռնակալութիւն ընելու. միայն այնպիսի բաներու կաշխատի եւ այնպիսի ճամբաներով որ համարձակ ալ կրնայ խոստովանիլ. եթէ գործ մը գտնելու ետեւէ ալ լինի, գլխաւոր ջանքը այն է որ ուրիշներէ աւելի արժանաւոր ճանցուի անոր։ Իրաւ է որ այս ճանապարհը միշտ ապահով չէ, բայց միշտ վեհանձնական է։ — Օր մը նորա հետ բաղդատեցին մարդուն մէկը որ զանազան ցածութիւններով շուտ շուտ առաջ գնացեր էր այնպիսի պաշտօնի մը մէջ որ ամենեւին ազատութիւն մը չունէր, եւ կերպով մը կմեղադրէին զինքը։ Պատասխան տուաւ Առաքինին. — «Ես այն մարդէն շատ վեր եմ. նա ցածութիւն ըրեր է, ես պատիւս կպահեմ. նա գերի է, ես ազատ եմ»։

Այս ազատութեան սէրը, որ մեծահոգի մարդկանց սովորական յատկութիւնն է, այն պակասութեանց մէկն է, որոց դէմ միշտ աւելի պատերազմած է. վասն զի լաւ հասկըցեր է թէ դժուարաւ կմիաբանի ընդհանուր կարգին հետ, եւ մարդկանց մէջի սովորական կապերը կըքակէ. բայց կարհամարհէ նա այն սովորական խառնուրդը՝ որով շատ մարդիկ կխառնեն ցած հպատակութիւնը իր բռնակալութեան հետ։ Նա կհնազանդի ազնուութեամբ, եւ կհրամայէ վեհանձնութեամբ։

Այնչափ մեծ է կործութիւնն որ բաղդէն չյաղթուիր. գիտէ անոր փոփոխական լինելը, անոր ձախորդութիւններուն նախատես է, եւ չվախնար։ Բաղդը ոչ երբէք յանկարծակիի կբերէ զինքը. մէկ հարուած մը չունի որ Առաքինին առաջուց մտածած չլինի

անոր վրայ, եւ առաջուց հաշիւ չընէ անոր գեղը, միսիթարանքն ու վերջի ապաւէնը: Բաղդին թէ յաջողութեանցը եւ թէ ձախորդութեանցը մէջ՝ միտքը կբերէ նորա անհաստատութիւնը. յաջողութեանցը մէջ վախով՝ ձախորդութեանցը մէջ յուսով՝ իւր չափը ամենեւին չկորսընցընէր: Նորա ոչ տրամիլը շուտով է, ոչ ուրախանալը. կմրտածէ թէ ո՞ր գիտէ տրամութեան ետեւէն ինչ կուգայ, ուրախութեան ետեւէն ինչ:...

Ի՞նչ ալ պատահի, նա կթողու որ ամէն բան իւր ընթացքովը առաջ երթայ: Կամ

դիպուածով է կըսէ՝ այս բանս, կամ Աստուծոյ կամքովը. եթէ առաջինն է, ես ինչ խելքով կընամ՝ մեղադրել կոյր պատճառի մը. իսկ եթէ երկրորդը, ես ինչպէս կընամ՝ Աստուծոյ անհուն իմաստութեանը խառնուիլ: . . . Մէկը չկայ որ մեր Առաքինիէն աւելի հաստատ կերպով համոզուած լինի թէ աստուածային նախախնամութիւն մը կայ՝ ամէն բան կառավարող, եւ թէ իմաստութիւնն ու բարութիւնը անոր առաջին ստորագելիքներն են:

(Աւարտն յառաջիկայս.)

ԼՈՐՏ ՔԱՌԻԼԻ

Լորտ Քառուլի Անգղիոյ այժմու երեւելի անձինքներէն մէկն է, որ Եւրոպիոյ գրեթէ ամէն գլխաւոր դահլիճներուն մէջ ներկայացուցած է իւր կառավարութիւնը, եւ Փարիզու դաշնագրութեանը մէջ՝ երեւելի մաս մը ունեցած է 1856-ին. ուստի թէ անուամբը, թէ աստիճանաւը եւ թէ անձնական արդեամբքը՝ հասարակաց կարծեաց առջեւ մեծ համարում ունի:

Լորտ Քառուլի ծնած է իլոնտոն, 1804-ին. իւր հայրն ու հօրեղբայրը անուանի անձինք էին. առաջինը՝ Անգղիոյ երեւելի քաղաքագէտներէն մէկն էր, իսկ երկրորդը՝ Անգղիոյ առաջին սպարապետը՝ Ուէլլինկթըն: Ուստի բնական կերպով քաղաքական գործերու հրաւիրուած էր Լորտ Քառուլի, իւր աղայութեան ժամանակէն: Վեննայի դեսպանատան անդամութենէ սկսաւ, ու անցաւ ապա Հոլանտա, անկէջ Շթուլկարտ, եւ 1858-ին Կոստանդնուպօլիս:

1848-ին զրկուեցաւ Զուիցերի իբրեւ լիազօր պաշտօնեայ, եւ Ֆրանքֆորթի սահմանադրական ժողովոյն փափուկ խնդիրներուն

մէջ ցուցուց իւր կատարեալ խոհականութիւնն ու քաղաքագիտութիւնը:

Այս յաջողութեամբ՝ Անգղիոյ կառավարութեան առջեւ մեծ անուն ունեցաւ. 1852-ին զրկուեցաւ դեսպան իփարիդ, սիրելի եղաւ Նափոլէոն կայսեր, Անգղիոյ եւ Գաղղիոյ մէջ եղած նիզակակցութեանը ինքն ալ շատ աշխատեցաւ, եւ անոր յաջողութեան գլխաւոր գործիքներէն մէկը զինքը կընամբ համարել:

Արեւելեան պատերազմէն վերջը Փարիզու ժողովոյն մէջ (1856) Լորտ Քլարէնտոնի հետ ներկայացուց յԱնգղիա: Ասով աւելի եւս փառաւորեցաւ, եւ ոչ միայն հաստատուեցաւ իւր մեծ պաշտօնին մէջ, այլ եւ կոմսի տիտղոսն ընդունեցաւ իթագուհւոյն Անգղիոյ:

Աւստրիական պատերազմը չսկըսած՝ ինքը զրկուեցաւ իվեննա, որ համոզէ զկայսրը՝ Գաղղիոյ ու Իտալիոյ խնդիրներուն զիջանելու: Բայց թէ որ այն անգամ չյաջողեցաւ Լորտ Քառուլի, յանցանքը՝ Աւստրիոյ կառավարութեանն էր, որ իւր սխալմունքը յետոյ ճանչցաւ ծանր տուգանօք՝ զոր չկրցաւ նախատեսանել: